

KRIMINALISTINĖS LINGVISTIKOS ŽINIŲ IR METODŲ TAIKYMAS ATLIEKANT SKIRTINGAS TEISMO EKSPERTIZES

Dr. Renata Ryngėvič

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 2 714 611
Elektroninis paštas renryn@ltu.lt

Pateikta 2003 liepos 7 d.

Parengta spausdinti 2003 m. rugsėjo 30 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedros vedėjas profesorius dr. **Hendryk Malevski** ir Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centro Kriminalistinių tyrimų tarnybos vyresnysis komisaras vyriausiojo komisaro pavaduotojas **Genrikas Nedveckis***

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojamos kriminalistinės lingvistikos žinių ir metodų taikymo atliekant skirtingas teismo ekspertizes galimybės. Žinoma, kad lingvistikos žinios sudaro kriminalistinės lingvistinės ekspertizės tyrimų pagrindą, kai tiriama dokumento teksto rašytinė kalba. Tačiau įvairūs tekstai gali būti ir kitų ekspertizių tyrimo objektas, pavyzdžiui, rašysenos, dokumentų, fonoskopinės. Šiuo atveju rašto kalbos požymių tyrimas, t. y. kriminalistinės lingvistikos žinių platesnis taikymas, gali patobulinti minėtųjų ekspertų tyrimų procesą.

Rašto (rašytinės) kalbos požymių tyrimo įtraukimas į rašysenos ir dokumentų ekspertizių tyrimo procesą gali suteikti vertingos papildomos informacijos ne tik apie teksto autorių, bet ir apie tekstą parašiusį asmenį. Sakytinės kalbos požymių tyrimas fonoskopinės ekspertizės metu gali padėti identifikuoti arba charakterizuoti kalbantįjį, t. y. asmenį, kurio balsas ir kalba įrašyti fonogramoje, arba tam tikrais atvejais ir sakinio teksto autorių, jeigu jis ir kalbantysis nėra vienas asmuo.

Straipsnyje aptariamos lingvistikos žinių ir metodų taikymo galimybės ir perspektyvos Lietuvos mastu, taip pat apžvelgiama kitų šalių praktika taikant šias žinias atliekant skirtingų rūšių ekspertinius tyrimus.

Be kriminalistinės lingvistinės (autorystės) ekspertizės, lingvistikos žinios gali būti taikomos ir atliekant kitų rūšių teismo ekspertizes. Tuomet informacija, gauta ištyrus rašto kalbos požymius, gali tapti vertingu papildomos informacijos šaltiniu, sprendžiant šioms ekspertizėms pateikiamas užduotis.

Lingvistikos žinių ir metodų taikymo galimybė atsiranda dėl to, kad ne tik kriminalistinės lingvistinės ekspertizės, bet ir kitų ekspertizių tiesioginis tyrimo objektas yra dokumentų *tekstai*. Jie gali būti atlikti įvairiais būdais ir priemonėmis, pavyzdžiui, rankraštiniai, spausdinti mašinėle, poligrafiniai, kompiuteriniai, taip pat fonogramos įrašai. Tiriant tekstą gali būti paabrėžiami jo techniniai, grafiniai, kalbiniai, fonetiniai aspektai. Tačiau visi šitie aspektai (ar jų konfigūracijos) sudaro neatskiriamą visumą. Todėl įvairūs metodai, taikomi tiriant skirtingus teksto aspektus tam tikros ekspertizės metu, gali papildyti vienas kitą ir išplėsti šių ekspertizių galimybes. Taip yra ir taikant kriminalistinės lingvistikos metodus.

Kiekviename tekste vienokiu ar kitokiu būdu užfiksuojama *kalba*. Tai galima padaryti grafinais ženklais (rašant ranka, spausdinant mašinėle, poligrafu ir t. t.) arba tiesiogiai, kalbą įrašant į magnetofono juostą. Tačiau kiekvienos kalbos formos (ir rašytinės, ir sakininės) pagrindas yra vadinamoji *vidinė kalba*. Vidinė kalba pasireiškia fonemomis ir ženklais, tačiau veikia ir patį techninį kalbos kūrimo procesą. Individo įgūdžiai yra tarpusavyje susiję. Jie daro įtaką vieni kitiems ir turi bendrą sąlyčio tašką – *kalbą*. Todėl ir atvirkštinis tyrimas, t. y.

pradedant nuo kalbos požymių, dažnai gali suteikti informacijos apie tam tikrų įgūdžių požymius. Kaip teisingai pabrėžia vokiečių teismo lingvistas H. Kniffka: „Metodologinė klaida yra skirti tik vienos rūšies tyrimą ar ekspertizę. Reikalingas sudėtinis tyrimas, pritraukiant įvairių disciplinų žinias“ [1, p. 80].

Kriminalistinės lingvistikos žinios gali būti taikomos, t. y. rašto kalba gali būti tiriama ne tik lingvistinės ekspertizės metu, bet ir *rašysenos, dokumentų* bei *fonoskopinių* ekspertizių metu.

Galima teigti, kad ir *rašysenos*, ir lingvistinė ekspertizė turi bendras šaknis. Abiejų ekspertizių atveju tiriamas tas pats objektas – tekstas. Tik *rašysenos* ekspertizė tiria grafinę jo dalį ir nustato dokumento tekstą parašiusį asmenį, o lingvistinė – kalbinį aspektą ir nustato autorių. Atliekant *rašysenos* ekspertinį tyrimą naudojami rankraštiniai tekstai, kuriuose atspindi ir kalbos grafinė pusė, ir rašto kalba. Tam tikrais atvejais *rašysenos* ir rašto kalbos požymių tyrimas gali harmoningai vienas kitą papildyti.

Pavyzdžiui, rašybos ir skyrybos įgūdžiai, atspindintieji rankraštiniame tekste, byloja apie tekstą parašiusio asmens kompetenciją. Tačiau žinoma, kad rašybos ir skyrybos įgūdžių požymiai yra ne *rašysenos*, o rašto kalbos požymiai. Atliekant *rašysenos* ekspertizę šių požymių tyrimas gali būti labai reikšmingas.

Teksto kalbinių ir grafinių požymių *rašysenos* ekspertizės metu tyrimas papildo vienas kitą tuomet, kai reikia nustatyti, ar tekstą parašęs asmuo ir autorius yra tas pats asmuo.

Nustatant tekstą parašiusio asmens tapatybę *rašysenos* požymius gali papildyti ir topografiniai požymiai bei specifiniai rašymo įgūdžiai. Apie juos plačiau rašė E. Palskys [2, p. 67–68]. Anot jo: „Topografiniais rašto požymiais vadinamos įprastos kiekvienam asmeniui teksto ir jo dalių išdėstymo popieriaus lape ypatybės“ [2, p. 67]. Topografiniai požymiai sudaro konkretų asmenį identifikuojančių rašto požymių grupę ir turi būti tiriami kartu su *rašysenos* ir rašto kalbos požymiais. Ir topografiniai požymiai, ir specifiniai asmens rašymo įpročiai yra gana pastovūs. Specifiniai asmens rašymo įpročiai gali būti, pavyzdžiui, teksto dalių, frazių, žodžių išskyrimas, akcentavimas, juos pabraukiant, apibrėžiant ir pan. Savitu būdu į tekstą gali būti įrašomi prieraišai, pataisos, praleisti žodžiai bei sakiniai. Individualus gali būti ir įprotis rašyti žodžių kėlimo ženklus, datas ir panašiai.

Nustatyta, kad egzistuoja tiesioginis ryšys tarp rašto kalbos įgūdžių išsivystymo lygio, t. y. autorių apibūdinančių požymių, ir rašiusio asmens požymių. Pavyzdžiui, tekste, kurį žmogus parašo būdamas normalios būsenos, *rašysenos* ir rašto kalbos įgūdžiai atsiskleidžia natūraliai, jie atitinka vieni kitus ir sudaro harmoningą įgūdžių visumą. *rašysenos* tyrimų metu nustatyto žemo *rašysenos* įgūdžių lygio ir aukšto rašto kalbos įgūdžių išsivystymo lygio neatitikimas yra tiesioginė nuoroda į tai, kad tekstą parašęs asmuo ir autorius yra skirtingi asmenys [3, p. 62-63]. Rašant anoniminį laišką dažniausiai vartojamas maskavimosi būdas yra menkesnio raštingumo lygio demonstravimas. Tačiau šiuo atveju paprastai neatkreipiama dėmesio į tai, kad sugebėjimas sklandžiai rašyti, išdėstyti rišlų tekstą, leksikos bei frazeologijos ypatumai ir pan. „išduoda“ autoriaus tikrąjį raštingumą, kad ir kaip profesionaliai būtų iškraipyta ir supaprastinta *rašysena*. Tai, kad tekste nėra didesnių rašymo ir rašto kalbos įgūdžių lygio skirtumų, rodo, kad tekstą tikriausiai parašė pats autorius.

Teksto rašto kalboje neretai pasitaiko požymių, nurodančių žmonių psichinės sveikatos sutrikimus: pavyzdžiui, tai gali būti perdėtas pasakojimo smulkmeniškumas ir nereikalingas detalumas, sunkūs perėjimai nuo vienos minties prie kitos, saviti teksto išdėstymo lape būdai, nenatūrali skyryba ir pan. Tokių *rašysenos* požymių gali ir nebūti, arba jų pasirodo tik sunkesnėse psichinių ir nervinių ligų stadijose. Siekiant objektyviai apibūdinti tekstą parašiusio asmens (ir autoriaus) būseną, reikia išanalizuoti ir *rašysenos*, ir rašto kalbos ypatumus.

Teksto rašto kalbos rašybos ir skyrybos lygių tyrimas gali padėti nustatyti požymius, liudijančius apie svetimos kalbos įtaką rašiusiajam arba tiesiogiai nurodyti rankraštį parašiusio asmens gimtąją kalbą. Taigi „*rašysenos* ir kalbos požymiai natūraliai papildo ir paaiškina vieni kitus, o kompleksinis jų vertinimas padeda išgauti iš teksto daugiau informacijos apie jo kūrėją, bent apie jo gimtąją kalbą, išsimokslinimą, rašymo praktiką, aprašomųjų dalykų išmanymą ir kitką“ [4].

Ekspertinių tyrimų praktika rodo, kad kompleksinis rašysenos ir rašto kalbos tyrimas padidina galimybes:

- 1) Identifikuoti rašiusįjį;
- 2) Nustatyti, ar tekstas iškraipytas, kai tekstą rašęs asmuo nežinomas;
- 3) Nustatyti, ar rašyta savarankiškai;
- 4) Apibūdinti asmens būseną teksto rašymo metu.

Pavyzdžiui, iš 1975–1979 m. Lietuvos teismo ekspertizės centre (tuometiniame Lietuvos TSR teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institute) Rašysenos ekspertizės laboratorijoje atliktų 28 ekspertizių, kaip nurodoma „Rašto kalbos ekspertizių, padarytų 1975–1979 m., apibendrinime“ daugiausia (net 18) buvo rašysenos ekspertizės, kurių metu ištirta ir *dokumento rašto kalba*. Atliekant šias ekspertizes tirti tokie objektai: laiškai, rašteliai, įvairūs kitokie anoniminiai dokumentai bei rankraštiniai įrašai įvairiuose oficialiuose dokumentuose (kvituose, orderiuose ir pan.). Rašto kalbos požymiai, nurodomi kaip būdingi tekstą (įrašą) parašiusiam asmeniui, iš esmės yra vien rašybos ir skyrybos ypatumai.

Rašto kalbos požymiai gali būti tiriami atliekant ne tik rankraštinių tekstų, bet ir *parašų* rašysenos ekspertizes. Dažniausiai tai būna mažaraščių parašai, kuriuose aptinkama rašybos klaidų, atsiradusių dėl dviejų priežasčių: 1) dėl gramatikos taisyklių nemokėjimo, 2) dėl tarmės. Rašto kalbos požymių tyrimas tokiais atvejais taip pat gali būti vertingas ir dažnai padeda ekspertui padaryti kompetentingą išvadą. Tiriant parašus rašto kalbos požymiai gali būti dalis požymių visumos, galinčios sudaryti tiek teigiamų, tiek neigiamų išvadų pagrindą.

Lingvistikos žinių ir metodų taikymą atliekant įvairių rūšių teismo ekspertizes, tarp jų ir rašysenos ekspertizę, skirtingose šalyse daugiausiai lemia praktikos poreikiai ir susiklosčiusios tradicijos. Pavyzdžiui, Lenkijoje, skirtingai nei Lietuvoje, teksto rašto kalbos tyrimas yra tik papildomas tyrimo metodas, kurį siūloma taikyti rašysenos ekspertizės metu. Taigi, kitaip tariant, šios, mūsų manymu, skirtingos tyrimo kryptys čia sudaro tik vienos – rašysenos ekspertizės pagrindą.

Tokiose šalyse kaip Prancūzija, Italija, Ispanija rašto kalbos požymių tyrimas priklauso grafologinių tyrimų, kurių pagrindinė užduotis yra tekstą parašiusio asmens charakteristika, sričiai. Pavyzdžiui, Ispanijoje 2001 metais išleistame Italijos grafologų asociacijos žurnale „Attualità grafologica“ buvo užsiminta apie lingvistinių tyrimo metodų taikymą atliekant ekspertizę. Šiame žurnale išspausdintos knygos apie rašysenos ekspertizę anotacijoje buvo minima ir „mašinarščio bei lingvistinė (lingvistinės ir stilistinės teksto analizės)“ ekspertizė [5, p. 79]. Taigi šiose šalyse lingvistiniai metodai priskiriami prie rašysenos arba grafologinių tyrimų. Tačiau čia teksto rašto kalbos tyrimas nesudaro savarankiškos tyrimų krypties, kaip yra Lietuvoje ir daugelyje kitų šalių.

Kita kriminalistinių ekspertizių rūšis, kurioje taikant lingvistikos žinias taip pat galima papildyti tyrimo procesą, yra *dokumentų* ekspertizė, ankščiau vadinta dokumentų technine ekspertize. Šios ekspertizės metu, šalia kitų, tiriami ir tekstai, išspausdinti spausdinimo mašinėle. Kai tyrimui pateikiama užduotis identifikuoti (apibūdinti) dokumento teksto atlikėją arba, palyginus skirtingus tekstus, nustatyti, ar jie išspausdinti to paties asmens, ieškoma specifinių mašinarščio požymių. Tiriant šiuos tekstus paprastai išskiriami tokie požymiai: daktilografiniai (mašinarščio įgūdžių įvaldymo lygis), topografiniai (teksto ir jo fragmentų sudėliojimas), rašto kalbos (rašybos ir skyrybos) ir dėl daktilografinių priežasčių (pvz., taisymo būdai) kilę požymiai.

Vidinės kalbos perkėlimas į rašto kalbą, kaip jau buvo minėta, turi įtakos ir pačiam perkėlimo (šiuo atveju – spausdinimo) procesui. Vidinės kalbos ir spausdinimo įgūdžių nesuderinamumą gali atspindėti, pavyzdžiui, klaidos. Taigi rašto kalbos (skyrybos) klaidų, jų taisymų tekste gali atsirasti ir dėl kalbinių (pvz., gimtosios teksto atlikėjo kalbos įtakos), ir dėl techninių (pvz., menko mašinarščio įgūdžių įvaldymo lygio), ir dėl kitų (neįprastos rašymo sąlygos – liga, stresas, susijaudinimas ir pan.) priežasčių [6]. Todėl rašto kalbos požymių nustatymas ir teisinga jų analizė kartais gali padėti spręsti ir dokumentų ekspertizės klausimus.

Tirti kalbos požymius galima ir sprendžiant *fonoskopinės* ekspertizės uždavinius. Kaip žinoma, fonoskopinės ekspertizės metu pagal balsą, kalbą, kalbos manieras, užfiksuotus

garso ar vaizdo įrašė, nustatoma asmens tapatybė. Taigi šiuo atveju lingvistikos žinios gali būti reikalingos tiriant asmens sakininės kalbos požymius įvairiais kalbos lygmenimis. Kita vertus, savaime suprantama, kad atliekant fonoskopinius tyrimus taikomos bendros lingvistikos mokslo žinios, kadangi šių tyrimų pagrindą sudaro lingvistikos mokslo dalis, tirianti kalbos garsinę dalį – fonetiką.

Tačiau, be garsinės kalbos dalies, fonoskopinių tyrimų metu gali būti tiriami ir kiti kalbos veiksniai: dažniausiai sintaksė (žodžių tvarka, žodžių derinimasis sakinyje) ir leksika (žodžių pasirinkimas). Šie įrašo sakininės kalbos reiškiniai tiriami norint apibūdinti kalbantįjį (diktorių), t. y. siekiant nustatyti tokias jo charakteristikas kaip:

1. Gimtoji kalba, jos įvaldymo lygis;
2. Nacionalinė arba etninė priklausomybė;
3. Išsilavinimo lygis;
4. Kalbinės kultūros lygis;
5. Socialinis statusas (socialinė (grupinė) priklausomybė);
6. Individualūs asmenybės požymiai (temperamentas, savęs vertinimas ir kt.);
7. Dialektas;
8. Kalbos ir normų atitikimas;
9. Ryškūs idiolekto (savitas kalbėjimo stilius) pasireiškimai;
10. Priklausomybė profesijai (pvz., teisininkas, gydytojas, mokytojas) ir kt.

Šiuo atveju lingvistiniai metodai kompleksiskai priklauso fonoskopinėje ekspertizėje taikomų metodų visumai. Taigi lingvistikos žinios atliekant fonoskopinę ekspertizę taikomos, kai tiriamas pasakytas (įrašytas) tekstas, siekiant identifikuoti arba charakterizuoti diktorių/autorių pagal jo sakininę kalbą, nustatyti garsinės kalbos produkavimo būdą (pvz., skaitymas, spontaniškas arba parengtas kalbėjimas).

Įdomu, kad skirtingi įvairių šalių praktikos poreikiai ir tradicijos lėmė skirtingas lingvistikos žinių taikymo tradicijas atliekant fonoskopines ekspertizes.

Pavyzdžiui, rusų fonoskopinių tyrimų mokyklos metodikoje daug dėmesio skiriama ne tik įrašo kalbos garsinei daliai, bet ir sintaksėi, leksikai ir pan. tirti. Tarp kitų įrašo tyrimo metodų plačiai naudojami lingvistinis, lingvistinis-instrumentinis, instrumentinis-lingvistinis metodai, o pati tiriamos medžiagos analizė vadinama auditine-lingvistine (аудитивно-лингвистический анализ). Taigi lingvistinė įrašų ir lyginamųjų pavyzdžių analizė apima, be kitų sakininės kalbos požymių, ir leksinio-morfologinio, sintaksinio-gramatinio, semantinio, pragmatinio bei stiliaus lygmenų aprašymą [7].

Rusų fonoskopinių tyrimų metodikose tarp kitų identifikacinę reikšmę turinčių požymių nurodomi ir tokie kalbinio proceso organizavimo įgūdžiai kaip: naudojamo žodyno ypatumai (pvz., jo turtingumas, tam tikrų sinonimų, archaizmų naudojimas ir pan.), sintaksės požymiai (sintaksinių konstrukcijų naudojimo ypatumai, pvz., jų įvairovė, taisyklingumas, sakinių ilgis ir pan.).

Vakarų Europoje atliekant fonoskopinius tyrimus taip pat daugiau ar mažiau nagrinėjami įrašo sakininės kalbos atitinkamų lygmenų (sintaksės, leksikos) požymiai. Pavyzdžiui, Vokietijoje atliekamų fonoskopinių tyrimų metodikose numatyta sakininės kalbos sintaksės bei leksikos požymių analizė. Beje, Vokietijos fonoskopijos specialistai privalo turėti fonetinį ir lingvistinį (arba psicholingvistinį) išsilavinimą. Jų manymu, be balso, ypatingą reikšmę kalbančiajam atpažinti turi ir jo sakininė kalba bei visi jos požymiai, atspindintys dialekto, sociolekto, idiolekto ir kitas ypatybes. Labiausiai krintantis į akis ir stabiliausias požymis, žinoma, yra ypatingas tam tikrų garsų tarimas (akcentas). Tačiau minėtasias ypatybes gali atspindėti ir tokie kalbos parametrai kaip sintaksė, leksika ir kt. [8, p. 46–50].

Kalbančiojo dialektas laikomas vienu iš svarbiausių požymių, kurį nustatant galima sumažinti įtariamųjų asmenų grupę. Remiantis dialektu kartais galima nustatyti ir kalbančiojo gimtosios kalbos įgūdžių formavimosi vietovę. Vokiečių ekspertų manymu, dialekto pasireiškimo laipsnis paprastai byloja ir apie kalbančiojo išsilavinimą. Įtariamųjų asmenų skaičių daugeliu atveju gali padėti sumažinti sociolekto, t. y. tam tikros socialinės grupės ar socialinio sluoksnio požymiai. Tam tikruose sakininės kalbos lygmenyse (pvz., leksika, sakinių konstrukcijos ir pan.) dažnai slypi informacija apie kalbančiojo išsilavinimą bei profesiją: ar

profesija susijusi su kalbėjimu (advokatas, dėstytojas) ar ne (darbininkas, ūkininkas). Identifikacinės reikšmės atliekant *sakytinės kalbos* tyrimus gali turėti ir tam tikrų intarpų (*Floskeln, незначаменная лексика*), pavyzdžiui, *ar ne, reiškia* vartojimas, taip pat būdas ir priemonės, kuriomis realizuojamos pauzės (hmm, aa) [9].

Lietuvoje fonoskopinės ekspertizės atliekamos Lietuvos Teismo ekspertizės centre. Pas mus šios ekspertizės daugiausiai sprendžia identifikacijos klausimus, nustato konkretų asmenį, kurio balsas ir kalba užfiksuoti garso ar vaizdo įrašė. Klausimai dėl asmens, kurio balsas ar kalba užfiksuoti pateiktame garso įrašė, savybių nustatymo beveik nesprendžiami. Tokią situaciją lėmė praktikos poreikiai. Šiuo metu atliekant fonoskopines ekspertizes Lietuvoje į tokių sakytinės kalbos lygmenų kaip sintaksė, leksika požymius beveik neatsižvelgiama. Mūsų manymu, šiuo atveju tiriamo įrašo sakytinės kalbos požymių analizė atliekant fonoskopinius tyrimus yra nepagrįstai ignoruojama. Tačiau ji gali būti papildomas informacijos šaltinis kalbančiojo identifikavimo ir paieškos procese.

Lietuvoje nėra sukurta sakytinės kalbos požymių analizės metodikų. Kaip žinoma, sakytinės kalbos normos bei vartojimo ypatumai skiriasi nuo rašytinės kalbos ypatumų: sakytinė kalba kuriama ir vartojama pagal savas taisykles. Todėl metodikas, skirtas rašytinei kalbai tirti, vargu ar galima pritaikyti tiriant sakytinę kalbą. Mūsų manymu, metodikų, skirtų sakytinės kalbos analizei, kūrimas galėtų papildyti ir patobulinti fonoskopinių tyrimų procesą.

Pasaulinė praktika rodo, kad visapusiškas lingvistikos žinių taikymas atliekant fonoskopinius tyrimus turi aiškias perspektyvas. Daugelio užsienio specialistų manymu, be automatizuotais, instrumentiniais tyrimo metodais nustatomų charakteristikų, analizuojant įrašą būtina atsižvelgti ir į visas lingvistines kalbinio signalo charakteristikas [10; 11]. Pastaraisiais metais kompiuterinių technologijų tobulėjimas, garsinių redaktorių paplitimas, kalbų sintezės srities laimėjimai suteikia plačias galimybes manipuluoti kalbiniais signalais, „jungti“ skirtingų fonogramų kalbinius signalus, keičiant balso tembrą, aukštį ir pan. Tai apsunkina fonoskopinių tyrimų procesą. Tačiau šios tendencijos didina būtent lingvistikos žinių taikymo reikšmę tiek sakytinių tekstų, tiek įgarsintų rašytinių tekstų, mistifikacijų ir padirbių atvejais.

Garsinio teksto, kaip kalbinės veiklos produkto, analizė, taikant lingvistinius metodus, padeda netradiciškai spręsti klausimus, susijusius su garsinio teksto vientisumo problema. Taip gali būti nustatoma, ar tekstas nesudarytas iš atskirų skirtingos kilmės dalių, pavyzdžiui, priklausančių skirtingiems autoriams. Manoma, kad tai perspektyvus metodas, kol kas dar nepakankamai išplėtotas ir taikomas atliekant fonoskopines ekspertizes [12].

Teksto kalbos požymių tyrimų atliekant teismo ekspertizes analizė leidžia teigti, kad šiuo metu bandoma iš naujo peržiūrėti lingvistinių tyrimų pritaikymo ekspertų praktikoje galimybes ir apimtį. Tai tik patvirtina faktą, kad iki šiol lingvistinio tyrimo galimybės šioje srityje ne visada pakankamai ir visapusiškai panaudojamos.

Pavyzdžiui, Rusijoje, kur rašto kalbos ekspertizė (čia dažniausiai vadinama *autorystės* ekspertize – *автороведческая экспертиза*) pasižymi gana stipria teorine ir metodologine baze, apskritai siūloma lingvistikos žiniomis pagrįstus metodus jungti ir taikyti atliekant vieną ekspertizę [13].

Galima pažymėti, kad, pavyzdžiui, jau dabar Čekijoje sprendžiant teismo konteksto užduotis teismo lingvistikos užduotimi laikoma ir *rašytinių*, ir *sakytinių* tekstų lingvistinė analizė bei interpretacija [14; 15].

Mūsų manymu, kryptingesnį ir labiau koncentruotą lingvistikos žinių taikymą kitų rūšių ekspertizėse (ne tik lingvistinėje) galėtų užtikrinti bendro *metodologinio* tokių tyrimų pagrindo kūrimas. Tai padėtų tobulinti skirtingų ekspertizių metu naudojamus lingvistinius metodus, juos integruoti, papildyti. Manytume, taip būtų labiau išplėtos lingvistinio tyrimo galimybės.

Kitas tokio bendradarbiavimo metodologiniu lygmeniu, sprendžiant lingvistikos žinių ir metodų taikymo problemas, pranašumas galėtų būti organizacinis. Jungimo pagrindas gali būti ne tik mokslo sritys, bet ir specialistai, naudojamos priemonės, technika ir pan. Sėkmingo bendradarbiavimo šioje srityje pavyzdys gali būti Vokietijos praktika. Pavyzdžiui, Vysbadeno Kriminalistinės technikos institute ir lingvistinės, ir fonoskopinės ekspertizės atliekamos glaudžiai bendradarbiaujant vieno padalinio ekspertams.

Mūsų manymu, tokia bendra metodologinė lingvistikos žinių taikymo skirtingų kriminalistinių ekspertizių poreikiams tenkinti veikla turi būti vykdoma remiantis *kriminalistinės lingvistikos* pagrindais, rekomendacijomis. Bendra veikla metodologiniu lygiu būtų vykdoma daugiausia remiantis *kriminalistinės lingvistinės ekspertizės* praktika.

Išvados

1. Kriminalistinės lingvistikos žinių taikymo galimybės neturi apsiriboti vien tik rašto kalbos tyrimais atliekant kriminalistinę *lingvistinę* ekspertizę. Lingvistikos žinių ir metodų taikymo galimybės kitų teismo ekspertizių tyrimo procese (pvz., *rašysenos, dokumentų, fonoskopinėje*) gali patobulinti šių tyrimų kokybę, padaryti tyrimą efektyvesnį. Rašto kalbos požymių tyrimas atliekant skirtingų rūšių ekspertizes (rašysenos, dokumentų) gali suteikti daug tyrimui vertingos papildomos informacijos. Analizuojant ją kartu su kitų dokumento teksto požymių tyrimo metu nustatyta informacija gali būti atskleistos naujos dokumento rašymo, rengimo ir kt. aplinkybės, kurios turės reikšmės ir bendram nusikaltimo tyrimui.

2. Mūsų manymu, Lietuvos teismo ekspertizės praktikoje kriminalistinės lingvistikos žinios iki šiol nėra pakankamai taikomos atliekant *fonoskopinę* ekspertizę. Daugelio kitų šalių praktika rodo, kad šių žinių taikymo galimybės atliekant fonoskopinius tyrimus yra daug platesnės. Lietuvoje trūksta sakininės kalbos tyrimo metodikų, kurios galėtų patobulinti būtent fonoskopinių tyrimų procesą.

3. Būtų prasminga sukurti bendrą lingvistikos žinių ir metodų taikymo atliekant ekspertų tyrimus pagrindą metodologiniu lygiu. Taip ir rašytinės, ir sakininės kalbos tyrimai galėtų papildyti vieni kitus, būtų efektyvesni.

4. Lingvistikos žinių ir metodų taikymo atliekant skirtingas teismo ekspertizes teorinę bei metodologinę bazę turėtų sudaryti *kriminalistinė lingvistika*.

LITERATŪRA

1. **Kniffka H.** Towards a Methodology of „Forensic Linguistics“: Postulates and Perspectives / Kriminalistik und forensische Wissenschaften. – Heidelberg; 1993 / 81.
2. **Palskys E.** Kriminalistinis dokumentų tyrimas. – Vilnius, 1978.
3. **Комиссаров А. Ю.** Криминалистическое исследование письменной речи. – Москва, 2000.
4. **Žalkauskienė A.** Rašysenos ekspertizė Lietuvoje // Lietuvos valstybingumo teisinės problemos. Pirmojo pasaulio lietuvių teisininkų kongreso straipsnių ir tezių rinkinys. – Vilnius, 1993.
5. **Vinals F., Luz Puente M.** Pericia caligrafica judicial, Herder, Barcelona – Attualita grafologica. Trimestrale dell' Associazione Grafologica, Italiana 2001.
6. **Huber W.** Der Umgang mit der Schreibmaschine als Merkmal der Persönlichkeit // Symposium: Forensischer Linguistischer Textvergleich. Wiesbaden, 1989.
7. **Судебно-фонографическая экспертиза.** – Санкт Петербург: Центр речевых технологий, 1996.
8. **Köster O.** Die Datenbank regionaler Umgangssprachen (DRUGS) / Kriminalistik, 2001/1.
9. **Gfroerer S., Baldauf C.** Sprechererkennung, Tonträgerauswertung und Autorenerkennung // Kriminalistische Kompetenz. Kriminalwissenschaften, kommentiertes Recht und Kriminaltaktik für Studium und Praxis / Hrg. von N. Beleke. Kriminaltechnik. 2000. Kap. II. Band 14.
10. **Boves L.** Commercial Applications of Speaker Verification: Overview and Critical Success Factors // Proceedings of RLA2C Workshop on Speaker Recognition and its Commercial and Forensic Applications. – Avignon, 1998.
11. **Broeders A. P. A.** Forensic Speech and Audio Analysis Forensic Linguistics. A Review of the Period 1998-2001 // 13th INTERPOL Forensic Science Symposium. – Lyon, France, 16-19 October, 2001.
12. **Галяшина Е. И.** Лингвистическое обеспечение криминалистического исследования устного и письменного текста // Труды междунар. семин. „Диалог' 2001“ по компьютерной лингвистике и её приложениям. – Москва, 2001.
13. **Комиссаров А. Ю.** Криминалистическое исследование письменной речи с использованием ЭВМ. Дисс. канд. юр. наук. – Москва, 2001.
14. **Aignerová A.** Co je forenzní lingvistika // Kriminalistika, 2001/1.
15. **Holst F., Kniffka H.** Bonner Konferenz zur Forensischer Linguistik // Kriminalistik und forensische Wissenschaften. – Heidelberg. 1994. Band 83.

Die Anwendung von Kenntnissen und Methoden der kriminalistischen Linguistik in unterschiedlichen forensischen Expertisen

Dr. Renata Ryngėvič

Rechtsuniversität Litauen

ZUSAMMENFASSUNG

Die kriminalistische linguistische Methoden können nicht nur in kriminalistischer linguistischer Expertise, sondern auch in anderen Arten der forensischen Expertisen benutzt werden. So können allgemeine linguistische Kenntnisse sowie Methoden der kriminalistischer Linguistik auch bei den Handschriftuntersuchungen, technischer Untersuchung der Urkunden (z. B. Schreibmaschinentexten u. a.), sowie bei der Sprechererkennung (in Litauen: fonoskopische Expertise) behilflich sein.

Es werden im Artikel im Einzelnen die Möglichkeiten der Untersuchung der geschriebenen und gesprochenen Form der Sprache diskutiert. Der Ansicht der Autorin nach, soll die kriminalistische Linguistik in Zukunft die theoretische und methodologische Basis sowohl zur Untersuchung der geschriebenen, als auch der gesprochenen Sprache bilden. Dadurch kann die Vervollkommnung der Untersuchungsprinzipien der beiden Formen der Sprache erfolgen.